

انجمن علمی بهداشت غیر عامل ایران

سازمان پانژئیر عامل کشور

مدل یابی رابطه ساختاری نظم محیط، حس تعلق و دلبستگی به مکان با میزان سطح امنیت

محسن کاملی^۱؛ سیدباقر حسینی^{۲*}

۱- گروه معماری، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران
۲- دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران

دریافت دست‌نوشته: ۱۳۹۷/۱۲/۱۸؛ پذیرش دست‌نوشته: ۱۳۹۸/۰۶/۰۱

واژگان کلیدی	چکیده
امنیت	امنیت در فضاهای شهری به عنوان یک مساله مهم و نیاز شهروندان مطرح بوده و در این باره عوامل بسیاری هم چون نظم محیط، حس تعلق و دلبستگی می‌تواند اثرگذار باشد. به همین سبب در این پژوهش رابطه ساختاری نظم محیط با امنیت فضای شهری با واسطه گری حس تعلق و دلبستگی به مکان در قالب یک مدل علی مورد بررسی قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر از نوع همبستگی بوده و با استفاده روش‌های مدل‌یابی روابط ساختاری صورت می‌پذیرد. هم‌چنین به منظور سنجش ارتباط در بین جامعه نمونه، از مطالعات میدانی (فن پرسشنامه) استفاده شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن دارد که مدل با داده‌های پژوهش، برازش مناسبی داشته و نظم محیط، حس تعلق و دلبستگی به مکان به صورت مستقیم امنیت فضای شهری و اجتماعی شهروندان را پیش‌بینی می‌نماید. هم‌چنین نظم فضا با واسطه حس تعلق و دلبستگی به مکان، امنیت فضا را به صورت غیرمستقیم و قوی‌تر از مسیر مستقیم، پیش‌بینی می‌نماید. در این میان مسیر مستقیم نظم محیط به حس تعلق به مکان؛ و نظم محیط به دلبستگی به مکان نیز معنادار بود. این نتایج نشان دهنده آن است که نه تنها نظم محیط پیش‌بینی‌کننده امنیت فضای شهری و اجتماعی شهروندان است بلکه می‌توان از طریق حس تعلق و دلبستگی به مکان به میزان بیشتری از سطح امنیت در فضای شهری رسید.

طوری که افراد از مکان‌هایی که توام با خطر شخصی و جانی است دوری می‌جویند (Blobaum&Hunecke,2005,465) وقوع جرائم از نظر مکان، زمان و نحوه شکل‌گیری همیشه تصادفی نیست، بلکه اغلب به ساختار و ویژگی‌های محل جرم بستگی دارد. باتوجه به اینکه امنیت به عنوان عامل مهم در زندگی افراد تلقی می‌گردد، برخی عوامل نیز می‌توانند به عنوان یاریگر و بهبود دهنده سطح امنیت در نظر گرفته شوند که از آن نیز می‌توان حس تعلق افراد به مکان و میزان دلبستگی آن‌ها را به آن فضا نام برد. دلبستگی به مکان

۱- مقدمه

فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین‌کننده امنیت به عنوان نیاز اساسی انسان است و فضای شهری نامناسب از بین برنده آن و زمینه‌ساز انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی می‌باشد (زرینی و کاملی، ۱۳۹۶) محیط کالبدی و تاثیرات آن در زندگی روزمره مردم از مسائلی است که در سال‌های اخیر از طرف متخصصین بسیاری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است (Canter,1997;Cooper,1974). فضا نیز به عنوان عاملی مهم و دخیل در زندگی شهری افراد مطرح بوده، به

عامل زمان، چشم اندازهای طبیعی، قدمت و رفتار اجتماعی را به عنوان عوامل تعیین کننده حس مکان در این جزیره شناسایی نمودند (Campelo, 2014, 154)

خدایی و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله خود تحت عنوان بررسی تأثیر امنیت اجتماعی بر دلبستگی به مکان از منظر گروه نوجوان در شهر تهران به بررسی تأثیر مؤلفه‌های امنیت اجتماعی بر شاخص دلبستگی به مکان و تبیین معناداری یا عدم معناداری آنها در محلات منتخب پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین سه مؤلفه امنیت اجتماعی با متغیر دلبستگی به محله، همبستگی متوسطی برقرار است.

امیر کافی (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن مطالعه موردی شهر تهران، نشان داده است که احساس امنیت با متغیرهایی، هم چون بی نظمی اجتماعی، درک از بروز جرائم و بزهکاری، ریسک و مخاطره (ریسک اعتماد کردن) و حمایت اجتماعی (امداد و یاری) همبستگی معناداری دارد.

مشکینی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله خود تحت عنوان ارزیابی حس تعلق به مکان ساکنان شهرهای جدید (مطالعه موردی شهر جدید هشتگرد) به بررسی عوامل مؤثر در حس تعلق به مکان پرداخته و نتایج تحقیق حاکی از آن است که بین چهار متغیر مدت سکونت، احساس امنیت ساکنان در محل، رضایت از دسترسی به خدمات شهری و میزان فعالیت‌های اجتماعی و جمعی با حس تعلق مکانی رابطه معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که هر چه مدت سکونت، میزان خدمات شهری، امنیت محل و فعالیت‌های اجتماعی و جمعی ساکنان بیش‌تر گردد، حس تعلق مکانی ساکنان شهر جدید هشتگرد نیز، افزایش می‌یابد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- امنیت

بر اساس تئوری نیازها در هرم مازلو در ۱۹۶۸، امنیت یکی از نیازهای ضروری و پایه‌ای، برای تعالی انسان تلقی می‌شود (الیاس زاده مقدم و ضابطیان، ۱۳۸۹، ۴۴). امنیت مفهومی است که دارای دو بعد ذهنی و عینی می‌باشد. از بعد عینی، امنیت به معنای ایجاد شرایط و موقعیت ایمن برای حفاظت و گسترش ارزش‌های اصولی و حیات ملی است. از بعد ذهنی، امنیت به معنای احساس امنیت است. امنیت از بعد ذهنی

مبنای نحوه ارتباط و تعامل عاطفی مثبت انسان با فضاست و به واسطه خصوصیات فردی، جمعی، فرهنگی و اجتماعی ایجاد می‌شود ((Altman & Low, 1992:5). دلبستگی و حس تعلق ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی است که شخص یا گروه به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از یک مکان خاص ادراک می‌کند. این معنا که عمدتاً بر پایه ارتباط عاطفی فرد با محیط قرار دارد، در طراحی به صورت نمود کالبدی خود را نمایان می‌سازد (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰، ۳۰) تعلق به مکان سطح بالاتری از حس مکان است که به منظور بهره‌مندی و تداوم حضور انسان در مکان نقش تعیین‌کننده‌ای می‌یابد (فلاحت، ۱۳۸۴، ۳۷). حس دلبستگی و تعلق به مکان به عنوان عواملی مهم در کالبد شهر و فضا می‌تواند نقش کلیدی در رفتار افراد نسبت به محیط ایجاد کرده که این امر ضمن آنکه منشعب از تجربه‌ها، رفتارها و سازمان اجتماعی و احساسی افراد است، محرک انگیزه‌های رفتاری افراد نیز بوده و هدفمندی رفتاری را برقرار می‌سازد، لذا فرد با رفتارها و کنش‌های خود در فضا، سعی در توجه و مراقبت بیشتر از آن خواهد داشت. حس تعلق و دلبستگی فرد به مکان با تأثیر و تأثر متقابل کنش‌ها، اعتقادات، احساسات و آگاهی با مکان مرتبط است (Proshansky, Fabian & Kaminoff, 1983:59) به همین سبب هدف از مقاله حاضر مدل یابی ساختاری و بررسی میزان ارتباط نظم و امنیت محیط با واسطه‌گری حس تعلق به مکان و دلبستگی افراد به فضا است. با توجه به هدف تبیین شده فرضیه‌های تحقیق به این صورت مطرح می‌گردد که نظم پیش‌بینی‌کننده حس تعلق، دلبستگی به مکان و امنیت است. حس تعلق و دلبستگی به مکان پیش‌بینی‌کننده امنیت است. هم‌چنین حس تعلق و دلبستگی به مکان نقش میانجی بین نظم و امنیت محیط ایفا می‌کنند.

۳-۲- پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه تحقیق معمولاً به منظور نقد مطالعات موجود درباره پژوهش است و اگر به درستی صورت گیرد به بیان مسأله کمک می‌کند و یافته‌های تحقیق را به پژوهش‌های قبلی متصل می‌سازد (سرمد و دیگران، ۱۳۸۷، ۵۵). کامپلو و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی نسبت به شناسایی ابعاد حس مکان در جزیره چاتاهام نیوزیلند پرداخته و چهار

اجتماعی خود در بستر جامعه به تولید و بازتولید هویت و همبستگی جمعی پرداخته، هم چنین نقش بارز خود در امنیت سازی را بروز می‌دهند (زمانی، ۱۳۸۶: ۶۹) هم چنین امنیت اجتماعی توانایی جامعه در دفاع از خصوصیات و ویژگی‌های اساسی خود در برابر تغییرات و تهدیدات واقعی و احتمالی است. امنیت اجتماعی زمانی مطرح می‌شود که جوامع احساس می‌کنند هویتشان در خطر است (Vucetic, 2002: 2).

امنیت اجتماعی و احساس امنیت نخستین بار و به صورت منسجم توسط باری بوزان مطرح شد. به عقیده بوزان، امنیت بشری به پنج دسته امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی و امنیت زیست محیطی تقسیم می‌شود (خوشفر، ۱۳۷۹: ۷۴). بطور کلی آنچه موجب رضایت خاطر و خشنودی و یا احساس امنیت می‌شود، تأمین حقوق و آزادی‌های مشروع افراد جامعه است. به عبارت دیگر، احساس امنیت یا امنیت روانی را هنگامی می‌توان مورد اشاره قرار داد که فرد یا جامعه‌ای از احساس کفایت، اعتماد و آرامش برخوردار باشد و از احساس دلهره، اضطراب و ترس رها شود (کرامتی، ۱۳۸۵: ۲۲).

۳-۳- امنیت اجتماعی در ارتباط با ویژگی‌های

کالبدی فضای شهری

امنیت به معنای «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، ترس یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش و اعتماد» است (ساروخانی، نویدنیا، ۱۳۸۵، ۸۸) و محصول برقراری نظم در جامعه است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر به عنوان یکی از حقوق اجتماعی انسان بیان شده و هم ردیف آزادی قرار گرفته است (صالحی، ۱۳۸۷، ۲۰-۲۲). نیاز به امنیت همواره از نیازهای اساسی انسان بوده که براساس طبقه بندی مازلو (1943، A.H.Maslow) در رتبه دوم و بعد از نیازهای جسمانی و زیستی قرار دارد و در صورت برآورده نشدن نسبی این نیاز، نیازهای رده بالاتر انسان مانند نیاز به عشق، نیاز به احترام به طور نسبی برآورده نشده و انسان از دستیابی به بالاترین نیاز خود که خود شکوفایی است باز می‌ماند (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۳۳). امنیت از سه لایه اصلی و متکامل تشکیل شده است که عبارتند از: امنیت فردی، امنیت اجتماعی و امنیت ملی. در این پژوهش منظور از امنیت، همان امنیت اجتماعی است؛

ارتباط مستقیم با ذهنیت و ادراک مردم و دولت آسیب پذیری و تهدیدات امنیتی دارد (نظری، ۱۳۸۹، ۳۹). گفته می‌شود که جرم یکی از مسائل اصلی تهدید کننده کیفیت زندگی شهری است، به همین دلیل افراد از مکان‌هایی که توأم با خطر شخصی و جانی است دوری می‌جویند (Blobsaum & Hunecke, 2005, 465). در این میان پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی بر این فرض استوار است که با طراحی صحیح محیط می‌توان علاوه بر بهبود کیفیت زندگی، از میزان جرائم نیز کاست (Park, 2010, 23). ایده اصلی تأثیر فضاها در خشونت و پیشگیری از خشونت از طریق تغییر محیط، برای نخستین بار از سوی نیومن و جیکوبز شکل گرفت. کل هدف این ایده، کنترل جرم قبل از کنترل مجرم بود. (ایزدی و حقی، ۱۳۹۴، ۹) چشمان محققان بر روی فضاهای فیزیکی متمرکز بود و رابطه فضا با جرم سؤال اصلی بوده است (Timothy, 2006, 174). به عبارت دیگر، اگر محیط به نحوی طراحی شود که بتواند موجب بهبود نظارت افراد شده، تعلق ساکنان آن را به قلمرو خود بالا برده و تصویری مثبت از فضا ایجاد کند، فرصت‌های مجرمانه کاهش خواهد یافت و مجرمان از ارتکاب جرم باز خواهند ماند. (Cozens et al, 2005, 328)

۳-۲- امنیت اجتماعی

واژه «Societal security» به معنی امنیت اجتماعی شده یا امنیت جامعه‌گی، ناظر به تولید امنیت از بستر جامعه می‌باشد، اما از آنجا که امنیت جامعه‌گی واژه متداول نیست، از واژه امنیت اجتماعی در تبیین این مفهوم مدد می‌گیرند (کلاهیجان، ۱۳۸۲: ۱۳۷) نویسندگان و پژوهشگران به ویژه آنان که از منظر جامعه‌شناسی به مقوله امنیت توجه دارند و جامعه را مرجع امنیت می‌دانند، در این باره دارای اجماع نظر هستند. آنان بر این باورند که امنیت اجتماعی شده در حقیقت امنیت اجتماعی تعمیم داده شده و به نوعی امنیت تعمداً اجتماعی شده است. به نظر می‌رسد نزدیکترین مفهوم به امنیت اجتماعی، مفهوم امنیت اجتماعی شده باشد (افتخاری، ۱۳۸۵) در مجموع، می‌توان گفت مراد از امنیت اجتماعی، امنیتی است که خاستگاه آن جامعه فراملی بوده و ریشه در فرآیند هویت سازی اجتماعی دارد؛ به نحوی که عناصر و نهادهای اجتماعی با کنش و واکنش‌های فردی و

ب. قابلیت دسترسی و ارتباط: یکی از مقیاس‌های ارزیابی محیط امن، قابلیت دسترسی به امکانات موجود در محله‌هاست؛ مانند وسایل حمل و نقل، فضای مناسب پارک‌ها، فروشگاه‌ها، مکان‌های ارائه خدمات به شهروندان اعم از شهرداری‌ها، مراکز آموزش و پرورش، مکان‌های مذهبی، مدرسه.

ج. راحتی و احساس آرامش: احساس راحتی و آرامش فضای محلی برای شهروندان، یکی دیگر از ویژگی‌های یک محیط اجتماعی موفق است. افراد ضمن آنکه راحت بودن این فضاها را مشاهده می‌کنند، تصور ذهنی خوشایندی از آن دارند.

د. داشتن روابط اجتماعی: مردم نیاز دارند که در ارتباط اجتماعی خود با دوستان و خویشان، احساس امنیت داشته باشند. آنان در تعامل با هم‌سایگان، هم‌محلی‌ها و دوستان، نیازمند فضای مناسبی هستند تا بهتر بتوانند در شبکه روابط اجتماعی فعال شوند.

در خصوص سنجش احساس امنیت اجتماعی نیز چگونگی قرارگیری فضاهای شهری و نوع دیدگاه افراد نسبت به فضا می‌تواند به طور خواسته یا ناخواسته بر روی رفتار انسان‌ها تاثیرگذار باشد. امروزه احساس ناامنی شهروندان ریشه در درون شهرها دارد. در این میان قسمت عمده ناامنی شهرها در کنار حس دل‌بستگی و تعلق به مکان‌ها به فرم کالبدی شهر و شکل ساختمان‌ها، بناهای شهری مربوط است. فضاهای عمومی شهر که عموم مردم در آن حضور دارند بیش از مکان‌های دیگر نیازمند امنیت چه از لحاظ کالبدی و کارکردی است. شناخت فعالیت‌های جاری در محیط‌های شهری و جایگزینی و تناسب آن‌ها با کالبدشان می‌تواند در بهبود شرایط محیط برای برقراری امنیت باشد. (خدایی و دیگران، ۱۳۹۴، ۵۶)

۳-۱-۳- حس مکان

محیط علاوه بر عناصر کالبدی شامل پیام‌ها، معانی و رمزهایی است که مردم بر اساس نقش‌ها، توقعات انگیزه‌ها و دیگر عوامل آن را رمزگشایی و درک می‌کنند و در مورد آن به قضاوت می‌پردازند. این حس کلی، که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می‌آید، حس مکان نامیده می‌شود. حس مکان عامل مهمی در هماهنگی فرد و محیط بوده و باعث بهره‌برداری بهتر از محیط، رضایت

حالت فراغت همگانی از تهدیدی که رفتار غیرقانونی یک فرد (جرم)، ممکن است در تمامی یا در بخشی از یک جامعه پدید آید (سارو خانی و نویدزیا، ۱۳۸۵، ۸۹). برخی صاحب‌نظران معتقدند امنیت از دو جنبه عینی و ذهنی تشکیل شده که جنبه عینی و بیرونی همان ایمنی و جنبه ذهنی و درونی احساس امنیت نام دارد (کارگر، ۱۳۸۳، ۳۶). به عبارت دیگر منظور از احساس امنیت اجتماعی، حالات درونی و جنبه ذهنی از امنیت است که انسان‌ها در ارتباط با دیگر افراد جامعه و در فضاهای عمومی شهر احساس می‌کنند (اکبری، ۱۳۹۱، ۵۴).

تحقیقات اخیر در استرالیا و دیگر کشورها (۱۹۹۵) نشان داده‌اند که تفرجگاه‌ها، بازارها و دیگر مراکز خرید عمومی در برابر جرم آسیب‌پذیر هستند و مؤلفه‌های مشخصه جرم در آنها عبارتند از: عناصری در مراکز شهری نظیر مغازه‌ها، تئاتر، رستوران‌ها، ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی و... اصولاً موقعیت‌های تجاری و تفریحی بر جرم و رفتار مجرمانه در سطوح پیرامون خود تأثیر می‌گذارند، همان‌طور که این سطوح، قسمتی از پیاده‌روها و فضاهای خارجی خود را نیز هم‌رنگ خود می‌کنند (Bell, 1998: 11). جرم‌هایی مانند جیب‌بری، کیف‌قاپی، وندالیسم (صدمه زدن‌های مجرمانه)، سرقت وسایل نقلیه، حمله‌های بدنی خفیف و ترساندن و برخی موارد دیگر نظایر آن‌ها می‌شود. اما بیشتر رفتارها و اعمالی که گروه‌های زیادی از استفاده‌کنندگان را، از مراکز شهری می‌ترساند، اعمالی است که گرچه بطور اصولی جرم نیست، اما باعث بی‌نظمی عمومی می‌شود.

۳-۱-۳- فضای امن در محله‌ها

طبق بررسی انجام گرفته (PPS, 2002) یک فضای امن در محله‌ها برای شهروندان در صورتی تحقق می‌پذیرد که آنان از ۴ ویژگی الگوی زیر برخوردار باشند:

الف. فعالیت‌ها و بهره‌وری‌ها: مردم نیاز دارند که به محیط محل زندگی‌شان وارد شوند و در آنجا به فعالیت‌های خود صورت دهند. آن‌ها تقاضا دارند که از شرایط محیطی و امکانات آن برای فعالیت‌های خود استفاده کنند. فضای خالی از فعالیت، نیاز به امنیت ندارد. اگر مردم در فضای اجتماعی، امنیت لازم برای فعالیت‌هایشان را احساس نکنند، از حضور در فضاهای اجتماعی امتناع می‌ورزند.

تاثیرگذار در شکل‌گیری حس تعلق به مکان را می‌توان در دو دسته تقسیم‌بندی نمود: تعلق اجتماعی و تعلق کالبدی به مکان (جوان فروزنده، مطلبی، ۱۳۹۰، ۳۲). تعلق کالبدی به مکان برگرفته از عناصر و اجزا کالبدی مکان به عنوان بخشی از فرایند شناخت و هویت انسانی است. ریچرو لاورکاس در مطالعات خود به نقش مهم و اساسی تعلق کالبدی اشاره و از آن به عنوان ریشه داری یاد نمودند که بر این اساس، فرد محیط را به همراه عناصر کالبدی آن در شکل‌دهی معنای تعلق، به خاطر می‌سپارد (Riger&Lavarakas, 1981) علاوه بر آنها تیولور نیز به همراه گروه دیگری در بررسی خود از فضاهای عمومی با اشاره به عناصر کالبدی، از آن به عنوان تعامل کالبدی یاد می‌نماید که معادل تعلق کالبدی به مکان است. قبل از این دو، پرو شانسکی بر ضرورت توجه به عناصر کالبدی در محیط انسانی و نقش آن در شکل‌گیری و تداوم هویت فردی انسان اشاره نموده است. وی با تأکید بر نقش حس تعلق کالبدی در محیط به عنوان بخشی از هویت مکانی، آنرا جزئی از هویت فردی و نهایتاً هویت اجتماعی افراد در محیط‌های مختلف تبیین می‌کند. بسیاری از پژوهش‌های اخیر نیز رابطه مشخصه‌های فضای کالبدی و تعاملات جمعی را محور توجه خود قرار داده‌اند. دیدگاه این تحقیقات بر این است که در هر محیط، فضای کالبدی به مثابه سامانه‌ای فضایی عمل می‌کند که بر تعاملات جمعی کاربران مؤثر است (دانشگر مقدم، ۱۳۹۰، ۲۹).

۳-۱- دل‌بستگی به مکان

محیط کالبدی و تاثیرات آن در زندگی روزمره مردم از مسائلی است که در سال‌های اخیر از طرف متخصصین بسیاری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است (Canter, 1997; Cooper, 1974). مکان‌ها دارای مقیاس متفاوت بوده و مکانی که ما دل‌بستگی خاطر بیشتری به آن داریم، ممکن است اتاقمان، خانه‌مان، آپارتمانمان، محله، شهر یا کشورمان باشد (Jordan, 1996). بنابراین حس دل‌بستگی و تعلق خاطر ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی است که شخص یا گروه به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از یک مکان خاص ادراک می‌کند. این معنا که عمدتاً بر پایه ارتباط عاطفی فرد با محیط قرار دارد، در

استفاده‌کنندگان و در نهایت احساس تعلق آنها با محیط و تداوم حضور در آن می‌شود (سرمست، ۱۳۸۹، ۱۳۶).

۳-۱- حس تعلق به مکان

حس تعلق به مکان را می‌توان به معنای خاص و متمایز بودن، ثابت و پایدار ماندن و به جمع تعلق داشتن دانست (احمدی زاده و همکاران، ۱۳۹۳، ۷۱). تعلق مکانی در مردم به واسطه مکانی که در آن به دنیا آمده‌اند و رشد کرده‌اند شکل می‌گیرد. در واقع این نوع ارتباط با مکان، مردم را به گونه‌ای ماندگار، تحت تأثیر قرار می‌دهد و خاطره مکان، هویت انسان را غنا می‌بخشد. از دیدگاه روانشناسی محیط، احساس تعلق و دل‌بستگی به مکان در سطح بالاتری از حس مکان قرار دارد، که به منظور بهره‌مندی و تداوم حضور انسان در مکان نقش تعیین‌کننده‌ای می‌یابد. (فلاح، ۱۳۸۵) تعلق به مکان، فراتر از آگاهی از استقرار در یک مکان است. این حس به پیوند فرد با مکان منجر شده و انسان در آن خود را جزئی از مکان می‌داند و بر اساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی، عملکردها و شخصیت‌ها نقشی برای مکان در ذهن متصور می‌سازد و مکان برای او قابل احترام می‌شود. (Steele, 1981, 44) مهم‌ترین معنای تعلق به مکان در تجربه رابطه نمادین فرد، گروه و مکان نهفته است که می‌تواند ضمن فرهنگی بودن، از دیگر منابع اجتماعی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی نیز معنا بگیرد (فلاح، ۱۳۸۵). تعلق مکانی به رابطه شناختی با یک محیط یا یک فضای خاص اطلاق می‌شود و در واقع دل‌بستگی به مکان رابطه نمادین ایجاد شده توسط افراد به مکان است که معانی احساسی، عاطفی و فرهنگی مشترکی به یک فضای خاص می‌دهد. (Altman&Low, 1992)

۳-۱- عوامل شکل‌دهنده به مکان

برخی محققین نظیر آلتمن و لو علاوه بر تأکید بر نقش اجتماعی مکان، به تعاملات و ارتباطات فرهنگی-اجتماعی در مکان اشاره و تعلق به مکان را از منظر تعلق اجتماعی یعنی گونه‌ای از تعلق استفاده‌کنندگان تعبیر نموده‌اند. (Altman&Low, 1992) با این حال محققین دیگری نیز بر نقش عناصر کالبدی به عنوان عاملی مهم در شکل‌گیری حس تعلق تأکید داشته و ضرورت توجه به ابعاد کالبدی را در فرایند حس تعلق ضروری می‌دانند. بر این اساس عوامل

وجود عاملی به عنوان ریشه داری در مکان اشاره دارد که به معنای همبستگی و یکی شدن فرد با مکان است (Tuan, 1980,6). ریلی در پژوهش خود دریافت که دلبستگی به مکان برخاسته از خاطرات دوران رشد فرد است. او بر این عقیده است که انسان مکانی را بیشتر به یاد می‌آورد که وقایع مطلوبی را در آن تجربه کرده است. (Riley, 1992,19)

۴- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع همبستگی با استفاده روش‌های مدل یابی روابط ساختاری است. جامعه آماری تحقیق ساکنین شهر قم می‌باشند و به منظور سنجش ارتباط در بین جامعه نمونه، از مطالعات میدانی (فن پرسشنامه) استفاده شده است. برای تعیین حجم نمونه از تکنیک کوکران استفاده شده (حافظ نیا، ۱۳۹۰، ۷۸) و تعداد ۳۸۳ پرسش‌نامه در سطح شهر توزیع شده است. روایی تحقیق از خبرگان و متخصصین حوزه امنیت شهری و معماری و به جهت تعیین پایایی تحقیق از آلفای کرونباخ بهره برده شده و پایایی هر چهار پرسشنامه امنیت، دلبستگی به مکان و حس تعلق و نظم محیط به ترتیب ۰،۷۷، ۰،۸۲، ۰،۸۵ و ۰،۸۶ می‌باشند. هم‌چنین به جهت تجزیه و تحلیل یافته‌ها از نرم افزار SPSS بهره گرفته شده است.

۵- یافته‌های تحقیق

قبل از تحلیل و بیان یافته‌ها و برای اطمینان از اینکه داده‌های این تحقیق مفروضه‌های زیر بنایی مدل یابی معادلات ساختاری را برآورد می‌کنند چند مفروضه اصلی معادلات ساختاری شامل داده‌های گمشده، نرمال بودن و هم خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفتند. در پژوهش حاضر از روش جایگزینی داده‌های گمشده با میانگین استفاده گردیده و جهت بررسی نرمال بودن متغیرها از کجی و کشیدگی متغیرها استفاده شد. به این ترتیب متغیرهای پژوهش همگی دارای قدر مطلق ضریب کجی کوچکتر از ۳ و قدر مطلق ضریب کشیدگی کوچکتر از ۱۰ بوده و لذا تخطی از نرمال بودن داده‌ها مشاهده نگردید. هم‌چنین هم خطی چندگانه متغیرهای پیش بین با استفاده از آماره تحمل و عامل تورم واریانس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این بررسی نشان داد که ارزش‌های تحمل بدست آمده برای متغیرها،

طراحی به صورت نمود کالبدی خود را نمایان می‌سازد (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰، ۳۰)

بطور کلی مکان فضایی است که طی یک فرایند فرهنگی، فردی و گروهی معنادار می‌شود (Low & Altman, 1992, 168). در واقع افراد براساس تجارب، ارتباطات اجتماعی، احساسات و افکار خود در بستر کالبدی فضا به آن مفهوم مکان می‌بخشند (Stedman, 2003, 72) در عین حال شکل‌گیری مکان، فرایندی اجتماعی و برگرفته از ارتباطات اجتماعی و فعالیت‌های درون آن نیز می‌باشد. (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۷) بنابراین با توجه به آنکه معانی، اجزا و فعالیت‌ها در مکان کالبدی تجسم می‌یابند و بوسیله شناخت انسان خلق می‌شوند، درک اینکه چگونه چنین معانی‌ای برای افراد ایجاد می‌گردد، حائز اهمیت است (Relph, 1976, 50).

دلبستگی به مکان، رابطه نمادین ایجاد شده توسط افراد نسبت به مکان است که معنای احساسی، عاطفی و فرهنگی مشترکی به یک فضای خاص می‌دهد و مبنایی برای درک فرد و گروه نسبت به محیط است (Low & Altman, 1992, 5). دلبستگی به مکان یک بعد از کلیت حس مکان و وابستگی عاطفی مثبت است که بین فرد و مکان توسعه می‌یابد (Stedman, 2003, 72) و نتیجه اعتقادات و احساسات مثبتی است که فرد در فرایند تعامل با مکان و معنابخشی به آن خلق می‌کند (Rubinstein & Par Melee, 1992, 39). بین میزان دلبستگی فرد به مکان و توجه او به مکان، ارتباطی مستقیم وجود دارد. این امر متأثر از مجموعه فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان-مکان و انسان-انسان در یک مکان خاص است (Ralph, 1976 & Low & Altman, 1992). دلبستگی به مکان به واسطه علاقه، شناخت و تجربه فرد نسبت به مکان و براساس ویژگی‌های فردی، گروهی و فرهنگی مختلف و ارتباطات اجتماعی بین آنها ساخته می‌شود (Low & Altman, 1992, 5). در واقع این امر براساس تعامل شناختی، عاطفی و رفتاری بین افراد، گروه‌ها و مکان کالبدی-اجتماعی به صورتی آگاهانه و یا ناآگاهانه و در طول زمان شکل می‌گیرد (Riley, 1992, 17).

دلبستگی به مکان عموماً پس از آنکه افراد تجربه‌ای درازمدت در یک مکان دارند، اتفاق می‌افتد و در این فرایند، مکان معنای وسیعی به فرد می‌یابد (Tuan, 1979; Kaplan, 1995, 172). در این رابطه توان، بر

متغیرها وجود دارد. نتایج این تحقیق در دو بخش توصیفی و آزمون مدل بیان می‌شود. جدول ۱ ضریب همبستگی پیرسون، میانگین و انحراف استاندارد متغیرها را نشان می‌دهد.

بالای ۰٫۱۰ بوده و نشان دهنده عدم وجود هم خطی چندگانه متغیرها می‌باشد. هم چنین مقدار عامل تورم واریانس بدست آمده برای متغیرها کوچکتر از ۱۰ هستند که این امر حاکی از آن دارد که عدم هم خطی چندگانه بین

جدول ۱. ماتریس همبستگی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	نظارت اجتماعی	تابهنجاری اجتماعی	محیط فیزیکی	آزادی حرکت	اجتماع پذیری	فرم و معماری	سازگاری و مرزبندی	تسهیلات رفاهی	فرم و اندازه	روابط و چیدمان	بافت و تزیینات	ادراک و شناخت	زمان	عملکرد	میانگین	انحراف معیار
نظارت اجتماعی	۱														۹٫۷۲	۳٫۵۲
تابهنجاری اجتماعی	**۰٫۵	۱													۷٫۸۱	۲٫۳۸
محیط فیزیکی	**۰٫۶	۰٫۴۹	۱												۶٫۴۷	۱٫۷۸
آزادی حرکت	**۰٫۴	**۰٫۵	**۰٫۵	۱											۴٫۹۲	۱٫۵۲
اجتماع پذیری	**۰٫۱	**۰٫۲	۰٫۱۰	۰٫۰۹	۱										۲۵٫۵۱	۲٫۷۱
فرم و معماری	**۰٫۴	**۰٫۳۴	**۰٫۱	**۰٫۱	**۰٫۴	۱									۲۱٫۹۰	۴٫۴۹
سازگاری و مرزبندی	**۰٫۴	**۰٫۳۶	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۴	۱								۲۰٫۷۰	۳٫۳۸
تسهیلات رفاهی	**۰٫۲	**۰٫۱۸	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۱	**۰٫۴	**۰٫۴	۱							۱۵٫۹۰	۳٫۱۶
فرم و اندازه	**۰٫۵	**۰٫۳۷	**۰٫۳	**۰٫۳	**۰٫۱	**۰٫۵	**۰٫۴	**۰٫۳	۱						۲۵٫۶۰	۵٫۰۲
روابط و چیدمان	**۰٫۳	**۰٫۳۰	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۱	**۰٫۳	**۰٫۲	**۰٫۵	**۰٫۵	۱					۲۱٫۷۰	۳٫۲۶
بافت و تزیینات	**۰٫۴	**۰٫۲۸	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۱	**۰٫۴	**۰٫۳	**۰٫۵	**۰٫۳	**۰٫۳	۱				۹٫۷۸	۲٫۶۹
ادراک و شناخت	**۰٫۲	**۰٫۲۹	**۰٫۳	**۰٫۲	**۰٫۱	۰٫۰۹	۰٫۰۱	۰٫۱۰	**۰٫۲	**۰٫۳	۰٫۰۹	۱			۲۹٫۳۰	۴٫۱۰
زمان	**۰٫۳	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۱	**۰٫۱	۰٫۰۸	۰٫۰۹	۰٫۰۷	۰٫۰۷	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۵	۱		۱۲٫۳۰	۱٫۹۴
عملکرد	**۰٫۳	**۰٫۲	**۰٫۳	**۰٫۱	**۰٫۱	**۰٫۰	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۲	**۰٫۳	**۰٫۱	**۰٫۵	**۰٫۶	۱	۳۳٫۸۰	۴٫۲۸

** معادل $p < 0/01$ ، * معادل $p < 0/05$ - N=383

برای تعیین کفایت برازندگی مدل پیشنهادی با داده‌ها، ترکیبی از شاخص‌های برازندگی مانند Chi-square، P.Value، RMSEA، NFI، NNFI، CFI و IFI و GFI میزان برازش مدل را مورد بررسی و تأیید قرار داد. همان گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد الگوی پیشنهادی با توجه به شاخص‌های برازندگی دارای برازش خیلی خوب است.

پس از اجرای تحلیل مسیر، مدل تجربی و قابل استفاده به دست آمد. لازم به ذکر است، مدل اولیه دارای برازشی حدود ۲٫۴ می‌باشد. از این رو به کمک شاخص‌های اصلاحی پیشنهادی اقدام به دستکاری مدل شد. به همین سبب میزان برازش مدل با واقعیت براساس گزارش (P-Value) تا مقدار سطح ۰٫۰۶ پیش رفته و به برازش ۱٫۵۸ اکتفا گردید.

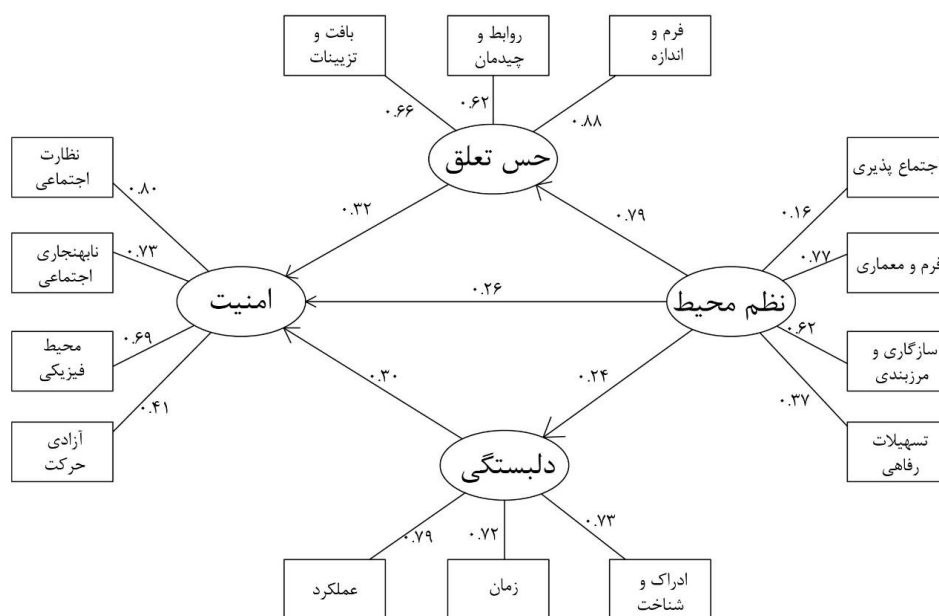
مدل یابی رابطه ساختاری نظم محیط، حس تعلق و دلبستگی به مکان با میزان سطح امنیت

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل، قبل و بعد از اصلاح

شاخص	$df X^2 /$	p	GFI	CFI	NFI	TLI	IFI	RMSEA	PCLOSE
قبل از اصلاح	۲,۴	۰,۰۰۱	۰,۸۱	۰,۷۹	۰,۷۵	۰,۸۵	۰,۸۳	۰,۱۲	۰,۰۰۱
بعد از اصلاح	۱,۵۸	۰,۰۶	۰,۹۶	۰,۹۲	۰,۹۰	۰,۹۱	۰,۹۲	۰,۰۵	۰,۱۱۸

مدل ساختاری مورد آزمون و مدل‌های اندازه‌گیری پژوهش که شامل ضرایب رگرسیون یا بارهای عاملی رابطه متغیرهای پنهان و مشاهده شده است در شکل ۲ آمده است. ضرایب مسیر در این شکل، حاکی از معنادار بودن همه زیر

شکل ۲. مدل نهایی آزمون شده

جدول ۳. ضرایب رگرسیون مدل‌های اندازه‌گیری

متغیرهای مشاهده شده	دلبستگی به مکان	نظم محیط	حس تعلق به مکان	امنیت فضا
ادراک و شناخت	۰,۷۳ (s)			
زمان	۰,۷۲ (۱۳,۹۵)			
عملکرد	۰,۷۹ (۱۴,۲۷)			
اجتماع پذیری		۰,۱۶ (۲,۸۹)		
فرم و معماری		۰,۷۷ (۱۲,۲۱)		
سازگاری و مرزبندی		۰,۶۲ (۱۰,۳۳)		
تسهیلات رفاهی		۰,۳۷ (۶,۱۹)		
فرم و اندازه			۰,۸۸ (۱۲,۵۲)	
روابط و چیدمان			۰,۶۲ (۱۰,۱۴)	
بافت و تزیینات			۰,۶۶ (s)	

مدل یابی رابطه ساختاری نظم محیط، حس تعلق و دل بستگی به مکان با میزان سطح امنیت

متغیرهای مشاهده شده	دل بستگی به مکان	نظم محیط	حس تعلق به مکان	امنیت فضا
نظارت اجتماعی				۰,۸۰ (۶,۱۲)
ناپهنجاری اجتماعی				۰,۷۳ (۶,۰۳)
محیط فیزیکی				۰,۶۹ (۶,۱۰)
آزادی حرکت				۰,۴۱ (S)

اعداد داخل پرانتز مقادیر آزمون t است. S مقیاس است که در آن، آزمون t محاسبه نشده است. معمولاً در الگوی معادلات ساختاری یکی از نشانگرها به عنوان مقیاس انتخاب می شود.

روابط ساختاری متغیرهای موجود در مدل که شامل اثرات مستقیم متغیرهاست در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. اثرات مستقیم متغیرهای پنهان موجود در مدل

روابط متغیرها در مدل	مقدار برآورد	مقدار استاندارد شده	خطای استاندارد	مقدار T	سطح معناداری
نظم محیط بر امنیت فضا	۰,۰۶۷	۰,۲۶	۰,۰۳۱	۲,۱۵	p<0/03
نظم محیط بر حس تعلق به مکان	۰,۵۶۴	۰,۷۹	۰,۰۶۱	۹,۲۳	p<0/001
نظم محیط بر دل بستگی به مکان	۰,۲۸۶	۰,۲۴	۰,۰۷۸	۳,۷۰	p<0/001
حس تعلق به مکان بر امنیت فضا	۰,۱۱۶	۰,۳۲	۰,۰۴۶	۲,۴۹	p<0/01
دل بستگی به مکان بر امنیت فضا	۰,۰۶۶	۰,۳۰	۰,۰۱۶	۴,۱۷	p<0/001

باتوجه به اطلاعات مندرج در مدل آزمون شده و جدول ۴، همه فرضیه های پژوهش تأیید می گردد. برای برآورد و تعیین معناداری مسیر مستقیم از دستور بوت استراپ در نرم افزار AMOS استفاده گردید. همان گونه که در جدول ۵ نیز

گزارش شده است مسیرهای مستقیم مدل معنادار می باشند و این حاکی از معنی داری نقش واسطه ای حس تعلق و دل بستگی به مکان در ارتباط بین نظم و امنیت محیط است.

جدول ۵. برآورد مسیر مستقیم مدل با استفاده از بوت استراپ

مسیر غیر مستقیم	مقدار	حد پایین	حد بالا	معناداری
نظم محیط به امنیت فضا با واسطه حس تعلق و دل بستگی به مکان	۰,۳۳	۰,۱۷۷	۰,۵۲۵	۰,۰۰۳

۶- نتیجه گیری

و کالبدی (۰,۶۹) به همراه آزادی حرکت (۰,۴۱) می تواند اثرگذار باشد. دو عامل حس تعلق و دل بستگی به مکان به عنوان مولفه های مهم در معماری مطرح هستند که در تحقیق حاضر به عنوان عناصر واسطه نظم و امنیت بیان شده است. حس تعلق دارای عواملی هم چون فرم و اندازه (۰,۸۸)، روابط و چیدمان (۰,۶۲) و بافت و تزئینات (۰,۶۶) بوده و برای افزایش دل بستگی به مکان؛ ادراک و شناخت (۰,۷۳)، زمان (۰,۷۲) و عملکرد (۰,۷۹) اثرگذار است. از دیگر نتایج تحقیق می توان معنی داری نقش واسطه ای حس تعلق و دل بستگی به مکان در ارتباط با نظم و امنیت محیط را نام برد. به طوری که اگر در فضای شهری ای حس تعلق و

هدف از انجام این مطالعه بررسی رابطه ساختاری بین نظم و امنیت محیط، با واسطه حس تعلق و دل بستگی به مکان بود. نتایج تحلیل مدل معادلات ساختاری در قالب روابط موجود حاکی از آن دارد رابطه معنادار میان نظم محیط با امنیت فضا با مقدار ۰,۲۶ وجود دارد. در نظم فضاهای شهری عواملی هم چون اجتماع پذیری (۰,۱۶)، فرم و معماری (۰,۷۷)، سازگاری و مرزبندی فعالیتی (۰,۶۲) و تسهیلات رفاهی (۰,۳۷) اثر گذار بوده و ارتقای سطح امنیت فضای شهری توسط عواملی هم چون نظارت اجتماعی (۰,۸۰)، ناپهنجاری اجتماعی (۰,۷۳)، محیط فیزیکی

دلبستگی افراد به آن منطقه زیاد باشد، میزان سطح امنیت حاکم در آن فضا نیز افزایش خواهد یافت.

۷- پیشنهادات

در ارتباط با افزایش میزان حس تعلق و دلبستگی به مکان و بویژه بالا رفتن سطح امنیت شهروندان پیشنهادات زیر مطرح می‌گردد.

- ایجاد فضاهای عمومی، فرهنگی و ورزشی برای برقراری تعاملات ساکنان محله در جهت افزایش حس تعلق و دلبستگی به مکان و گذران اوقات فراغت در آن فضاها در راستای کاهش ناهنجاری اجتماعی؛
- ایجاد تغییر در ساختار محیط فیزیکی و اثرگذاری بر شیوه استفاده مردم از محیط و افزایش نظارت شهروندان؛
- نورپردازی مطلوب فضاها در قسمت‌هایی از محله که امکان رخ دادن جرم در آن بیشتر می‌باشد؛
- استفاده از پتانسیل ساکنین محله به جهت فعالیت در شورای محله و استفاده از نقطه نظرات آنان در افزایش تعلق محله‌ای؛
- جلوگیری از ایجاد فضاهای پرت و تاریک و تامین نظارت اجتماعی دیگران؛
- استفاده از نگهبان یا کمک یار پلیس (پلیس محله) در کنار حضور مستمر پلیس در فضایی از محله‌ها که امکان نظارت بیشتر را در تمامی قسمت محله داشته باشد.

۸- مراجع

- الیاس زاده مقدم، سید نصرالدین، ضابطیان، الهام (۱۳۸۹) بررسی شاخص‌های برنامه ریزی شهری مؤثر در ارتقای امنیت زنان در فضاهای عمومی با رویکرد مشارکتی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴۴
- ایزدی، محمدسعید، حقی، محمدرضا (۱۳۹۴) ارتقای احساس امنیت در فضاهای عمومی با بهره‌گیری از طراحی شهری، نمونه مطالعه: میدان امام شهر همدان، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۰، شماره ۲
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵) مباحث کلاسی مربوط به به درس جامعه‌شناسی امنیت. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دوره پنجم گرایش امنیت ملی.
- اکبری، رضا و پاک بنیان، سمانه (۱۳۹۱) تأثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان، نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان شهر تهران، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۷، شماره ۲
- امیرکافی، مهدی (۱۳۸۸) بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن مطالعه موردی شهر تهران، فصلنامه تحقیقات علوم اجتماعی ایران، شماره اول
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵)، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، شهیدی، تهران.
- جوان فروزنده، علی، مطلبی، قاسم (۱۳۹۰) مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن، نشریه هویت شهر، شماره ۸
- حیدری، علی اکبر؛ مطلبی، قاسم؛ نکویی مهر، فاطمه (۱۳۹۳) بررسی نحوه ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دلبستگی به مکان در خوابگاه دانشجویان، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۹، شماره ۱
- خوشفر، غلامرضا (۱۳۷۹) امنیت و جامعه مدنی، نشریه امنیت، سال چهارم، شماره سیزدهم و چهاردهم، تهران، وزارت کشور
- خدایی، زهرا و دیگران (۱۳۹۴) بررسی میزان امنیت اجتماعی بر دلبستگی به مکان از منظر گروه نوجوانان در شهر تهران، فصلنامه راهبرد، سال چهارم، شماره سیزدهم
- دانشگر مقدم، گلرخ و دیگران (۱۳۹۰)، تحلیل اجتماع پذیری محیط کالبدی، متأثر از درک طبیعت در محیط انسان ساخت، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۸
- رضوان، علی و فتحی، منصور (۱۳۹۱) بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی در محلات شهری، در ناحیه ۳ منطقه ۱۷ شهر تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دوازدهم، شماره ۴۵
- زرینی، ابراهیم، کاملی، محسن (۱۳۹۶) بررسی ارتباط میان امنیت، دلبستگی به مکان با مولفه‌های اقتصادی شهر - مطالعه موردی: شهر قم -، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا، سال ۱۵، شماره ۵۲
- زمانی، علی اکبر (۱۳۸۶) نقش و کارکرد نهاد خانواده در تامین امنیت اجتماعی، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره دوم
- سرمد، زهره و همکاران (۱۳۸۷) مبانی عشیره‌ای فرهنگ سیاسی ایران، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۳۶، ۱۳۵
- ساروخانی، باقر و نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵) امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۲، صص ۱۰۸ - ۸۷
- سرمست، بهرام (۱۳۸۹) بررسی و تحلیل نقش مقیاس شهر در میزان تعلق به مکان، مطالعه موردی: شهر تهران. شماره ششم
- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷) ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران.
- فلاحت، محمدصادق (۱۳۸۴) نقش طرح کالبدی در حس مکان مسجد، مجله هنرهای زیبا، تهران، شماره ۲۲
- فلاحت، محمدصادق (۱۳۸۵) مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲
- کارگر، بهمن (۱۳۸۳) امنیت شهری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران.
- کرامتی، مهدی (۱۳۸۵) بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان کشور، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، سال دوم، شماره ششم و هفتم
- کلاهیجان، محمود (۱۳۸۲) راهکارهای تحقق امنیت اجتماعی. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. شماره یک، جلد اول
- مشکینی ابوالفضل، قاسمی اکرم، حمزه‌نژاد مهدی. (۱۳۹۳) ارزیابی حس تعلق به مکان ساکنان شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید هشتگرد)، فصلنامه فضای جغرافیایی. شماره ۱۴
- نظری، احسان، (۱۳۸۹) راه‌های مشارکت مردم در افزایش امنیت اجتماعی، ماهنامه دادرسی، شماره ۷۹

- Altman, I., Low, S. (1992) *Place attachment*. New York: Plenum Press.
- A.H. Maslow (1943), *A Theory of Human Motivation*, *Psychological Review*, 50(4), pp370-96.
- Bell, W. (1998), *Women and community safety*. Bell Planning Associates South Australia, No 32: 1-26.
- Blobaum, A.; Hunecke, M. (2005), *Perceived danger in urban public space-The Impacts of Physical Features and Personal Factors*, *Environment and Behavior*, Vol. 37, PP. 465-48.
- Campelo, A., Aitken, R., Thyne, M., & Gnoth, J. (2014). Sense of place: The importance for destination branding. *Journal of Travel Research*, 53(2), 154–166. doi:10.1177/0047287513496474
- Cooper, M. C. (1974), *The house as symbol of the self*, In J. Lang, C. Burnett, W.
- Jordon, J. (1994) *Technical Difficulties*. Boston: Beacon Press.
- Cozens, P. M.; Saville, G.; Hillier, D. (2005), *Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography*, *Journal of Property Management*, Vol. 23, pp. 328-356.
- Canter, D. (1977), *the Psychology of Place*, London: Architectural Press.
- Kaplan, S. (1995), *the restorative benefits of nature: Toward an integrated framework*, *Journal of Environmental Psychology*, 15, 169-182.
- Proshansky, Harold M., Abbe K. Fabian, and Robert Kaminoff. 1983. *Place-Identity: Physical World Socialization of the Self*. *Journal of Environmental Architecture and Urban Planning* 38: 37-48.
- Project for Public Spaces (2002). *What Makes a Successful Place*:
<http://www.pps.org/topics/gps/grplacefeat>.
- Park, H. (2010), *Designing out Crime in South Korea: Qualitative Analysis of Contemporary CPTED-Related Issues*, *Asia Pacific Journal of Police & Criminal Justice*, Vol. 8 No. 2, pp. 21-48.
- Relph, E. (1976), *Place and Placelessness*, Pion, London.
- Rubinstein, R. L. & Parmelee, P. A. (1992), *Attachment to place and representation of life course by the elderly*, Plenum Press, New York.
- Riley, R. (1992), *Attachment to the ordinary landscape*, In I. Altman and S. Low (Eds.), *Place attachment*, Plenum Press, New York.
- Stedman, R.C. (2003), *Sense of place and forest science: toward a program of quantitative research*, *Forest Science*, 49, 1-8.
- Timothy, C. O. (2006), *Physical Deterioration, Disorder, and Crime*, *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 17, pp. 173-187.
- Tuan, Y. F. (1979), *Space and place: humanistic perspective*, In: *Philosophy in Geography*, pp. 387-427, S. Gale and G. Olson (Eds). D. Reidel, Dordrecht.
- Vucetic, Srdjan (2002) *traditional versus societal security and the role of securitization*, *southeast European politics*, vol .3, NO 1, pp71-76